

Československá všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnická škola a její další rozvoj

(Některé teoretické problémy jejího
rozvoje a některé metodologické otázky
jejího výzkumu)

Prof. dr. BOHUMÍR KUJAL, CSc.,

Pedagogický ústav J. A. Komenského v Praze

Základním úkolem, vytyčeným pro oblast komunistické výchovy XIV. sjezdem KSČ, je zkvalitňovat celý systém školství tak, aby byl v souladu s perspektivami rozvoje socialistické společnosti¹⁾. Sjezd neprojednával koncepci tohoto systému, ale dal pro vypracování a realizaci této koncepce zásadní ideologickou a politickou směrnicí, která byla dále rozpracována na zasedání ÚV KSČ 3.--4. července 1973.

Tendence dále prohlubovat vzdělání a výchovu mládeže a dospělých, spojovat je těsněji se životem a prací lidu, lépe připravovat mládež a dospělé v souladu s rozvojem vědeckotechnického pokroku a v duchu ideologie marxismu-leninismu se projevuje ve všech socialistických zemích RVHP. Základní ideologické a politické směrnice formuloval pro komunistickou výchovu XXIV. sjezd KSSS, který zdůraznil, že úvahy sovětských komunistů o vzdělávání a výchově vycházejí především z marxismu-leninismu a z praxe výstavby socialistické společnosti, z marxistické koncepce všestranně rozvinutého člověka²⁾. Sjezd přitom uložil provést úplný přechod k všeobecnému středoškolskému vzdělávání mládeže do roku 1975³⁾ a dále prohlubovat formování vědeckého světového názoru mládeže a dospělých tak, aby utváření tohoto názoru na svět představovalo jádro celé ideověvýchovné práce⁴⁾.

Oba uvedené sjezdy v souvislosti s úsilím o další rozvoj národního hospodářství, vědy, kultury, školství, komunistické výchovy přijaly usnesení k socialistickému plánování, k jeho komplexnímu pojetí a prohlubování jeho vědeckosti. Přitom se příkládá veliký význam vypracování dlouho-

¹⁾ Směrnice XIV. sjezdu KSČ k 5. pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství na léta 1971—1975, příloha Rudého práva, červen 1971, s. 12.

²⁾ M. A. Prokofjev na XXIV. sjezdu KSSS, Moskevská Pravda 9. 4. 1971, s. 2—3; český překlad XXIV. sjezd KSSS o školství, Ústav školských informací, s. 13.

³⁾ Rezoluce XXIV. sjezdu KSSS ke zprávě o činnosti ÚV KSSS, XXIV. sjezd KSSS o školství, Ústav školských informací, s. 4.

⁴⁾ Zpráva o činnosti ÚV KSSS XXIV. sjezdu KSSS, Rudé právo 1. 4. 1971, s. 4.

dobých prognóz pro zvyšování úrovně vědeckého zdůvodňování dlouhodobých perspektivních plánů⁵⁾).

I. PROBLEMATIKA ROZVOJE ČESKOSLOVENSKÉ VZDELÁVACÍ A VÝCHOVNÉ SOUSTAVY VE STÁTNÍM A RESORTNÍM PLÁNU VÝZKUMU V PÁTÉ PĚTILETCE

Podle usnesení XIV. sjezdu KSČ a ÚV KSČ z 3.—4. 7. 1973 byly sestaveny resortní a státní plán pedagogického výzkumu. V resortním plánu pedagogického výzkumu se rozpracovávají pro plánovanou přestavbu systému vzdělání a výchovy podle usnesení XIV. sjezdu KSČ a usnesení ÚV KSČ z července 1973 takové závažné problémy, jako je např. pojetí obsahu a metod výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku, v základní škole 1. stupně, na 2. stupni základní školy, na střední všeobecně vzdělávací škole (škola 3. stupně), dále nové pojetí přípravy mládeže pro dělnická a hospodářsko-technická povolání na školách 3. stupně, celodenní výchovný systém, program výchovné práce a jiné.

Do státního plánu badatelského výzkumu byly zařazeny v souladu s usnesením XIV. sjezdu KSČ některé základní výzkumy a prognostické studie. Tak se zkoumají např. společenské, biologické a psychologické podmínky komunistické výchovy, systém vzdělání a výchovy v ČSSR, systém vzdělávání a výchovy dospělých a jiné. Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, který koordinuje základní výzkum systému vzdělávání a výchovy v ČSSR, rozpracoval některé teoretické problémy perspektivního celoživotního systému komunistické výchovy (vzdělání a výchovy) a metodologické otázky jeho výzkumu, přičemž zvláštní pozornost věnoval vývoji, stavu a dalšímu rozvoji všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické školy, která představuje v socialistické společnosti základní prvek celoživotního systému komunistické výchovy.

Součástí výzkumné práce ústavu bylo především vymezení některých základních pedagogických pojmů, aby se plánovaný výzkum mohl sjednotit a úspěšně rozvíjet.⁶⁾ Toto vymezení má předběžný charakter; práce v této oblasti budou pokračovat v 6. pětiletce. Vychází se z marxistické koncepce všestranně a harmonicky rozvinutého člověka. Tato koncepce se vztahuje na všechny členy socialistické společnosti a zahrnuje podle sovětských pramenů (L. V. Zankov) jak obecný, tak speciální rozvoj jednotlivce. V našem pojetí chápeme v souladu s uvedenými prameny všestranný a harmonický rozvoj v širším významu tohoto slova (někdy se rozvojem rozumějí jen rozvinuté schopnosti a vlastnosti člověka) a charakterizujeme jej jako dialektickou jednotu všech komponent vzdělání a výchovy (v užším slova smyslu). Utvářením socialistického člověka rozumíme proces všestranného a harmonického rozvíjení člověka; zahrnuje jak cílevědomé utváření (komunistická výchova), tak převážně živelně působící vlivy na člověka (formativní vliv prostředí). Za základní

⁵⁾ Viz *Směrnice XXIV. sjezdu KSSS k devátému pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství SSSR v letech 1971—1975*. In: *XXIV. sjezd KSSS, březen—duben 1971*, Praha, Svoboda, 404—405; *Rezoluce XIV. sjezdu KSČ, Život strany* 11. 12. 1971, s. 66.

⁶⁾ Viz Kujal B.: *Některé teoretické problémy rozvoje perspektivního systému komunistické výchovy v ČSSR a metodologické otázky jeho výzkumu*, rukopis, PÚ JAK ČSAV, s. 28.—43.

prvky komunistické výchovy pokládáme vzdělání a výchovu (v užším slova smyslu). Vzdělání zahrnuje podle našeho názoru systém vědomostí a dovedností z různých oblastí bytí a vědomí, společenského poznání a praxe, rozvinuté schopnosti k činnosti poznávací a praktické, zvláště tvůrčí povahy, rozvinuté potřeby, motivy a zájmy o vzdělávání, o práci, o různé další činnosti, zatímco výchova (v užším slova smyslu) utváří přesvědčení, postoje, hodnocení, jednání a chování člověka v oblasti vědeckého světového názoru, komunistické morálky, politiky a společenské aktivity, estetického vnímání a socialistického vkusu, práce člověka, jeho tělesné kultury a připravenosti k obraně socialistické vlasti. Přesvědčení, postoje, hodnocení, jednání a chování člověka jsou složité vlastnosti osobnosti a činnosti člověka a vznikají podle našeho názoru s oporou o vzdělání, na jeho základě jediné v procesu společenské a pracovní aktivity jednotlivce, v procesu vytváření a prožívání mezilidských a společenských vztahů v kolektivu. Komunistická výchova má v našem pojetí dvě základní formy: vyučování a výchovné činnosti (činnost organizace žákovského kolektivu, činnost PO SSM, SSM, obecně prospěšná práce, zájmové činnosti, výrobní práce, veřejná společenská, kulturní a jiná činnost atd.). V obou těchto formách probíhá mnohotvárný proces učení.

Ve výzkumu se věnovala pozornost metodologickým problémům plánovaného výzkumu. Vycházíme v souladu se sovětskou pedagogikou ze širšího pojetí metodologie, která zahrnuje jak obecné, tak zvláštní metody vědeckého výzkumu a rovněž principy přístupů k různým objektům skutečnosti a k různým třídám vědeckých úkolů.⁷⁾ V tomto pojetí je vyjádřena dialektická jednota obecné metodologie vědy, již je marxismus-leninismus, a speciální metodologie pedagogiky. V první řadě jsme se zabývali některými pojmy a principy, které mají metodologický význam (např. třídní ráz školy v třídní společnosti, jednota sociální a biologické podmíněnosti individuálního rozvoje člověka, problém člověka a humanistický charakter komunistické výchovy v marxistické pedagogice, pedagogika, ideologie a politika komunistické strany aj.). Vymezený předmět výzkumu (systém vzdělání a výchovy) nás vedl k tomu, abychom přezkoumali obvyklý systém výzkumných metod (historicko-logická analýza vzdělání a výchovy, norem vzdělávací a výchovné práce atd., pedagogický experiment, pedagogické pozorování) a obohatili jej o další přístupy a metody, které by umožnily rozpracovávat prognózu rozvoje systému komunistické výchovy. V souladu s pracemi některých sovětských pedagogů⁸⁾ pokládáme za obecnou metodu pedagogické prognostiky systémový přístup (v jeho marxistickém pojetí) a za speciální metody expertní posudky, metodu analogií, metodu srovnávací (komparační), metody modelování a metodu extrapolace a interpolace. Pedagogickou prognostiku nechápeme jako izolovanou či módní záležitost v pedagogickém výzkumu, ale vycházíme z pozic marxisticko-leninské gnoseologie, která zdůrazňuje, že při zkoumání každého společenského jevu v procesu jeho rozvoje je v něm možno zjistit pozůstatky minulosti, základy přítomnosti a zárodky budoucnosti.⁹⁾ K. Marx kladl podle V. I. Lenina otázky společenského

⁷⁾ Arseněv, A. M., Korolev, F. F.: *Metodologické problémy pedagogiky*, in: *Metodologické problémy pedagogiky a problémy vzdělání*, KPÚ Praha a PÚ JAK ČSAV 1971, s. 9–23.

⁸⁾ Iljinová, T. A.: *Systémově strukturní přístup v pedagogice*, Praha, FF KU, 1973 aj.

⁹⁾ Lenin, V. I.: *Polnoje sobrannye sočinenija*, 1, I, s. 181.

vývoje na historický základ nejen proto, aby vysvětlil minulost, ale i proto, aby směle předvídal budoucnost a praktickou činnost směřující k uskutečnění této budoucnosti.¹⁰⁾ Prognostická funkce pedagogiky je tedy organickou součástí poznávací a praktické (přetvářecí) funkce marxistické pedagogiky.

Ve výzkumu, jehož některé dílčí výsledky v našem dalším pojednání uvedeme, jsme se soustředili na analýzu vývoje a současného stavu funkce, postavení a struktury všeobecně vzdělávací školy v systému vzdělání a výchovy, na analýzu cílů, učiva, podmínek a prostředků vzdělávání a výchovy v této škole, na analýzu způsobů jejího řízení a na výzkum fungování současného systému komunistické výchovy v této škole. Výzkum současného stavu vzdělání a výchovy se prováděl ve srovnání s platnými normami z hlediska obecné didaktiky, speciálních didaktik, teorie výchovy a pedagogické psychologie, měl jednotný metodologický základ a konal se na stejném vzorku vybraných základních škol, tříd, žáků v ČSR, takže umožňuje jednotné zpracování získaných dat a vzájemné srovnání výsledků. Byly rovněž zpracovány srovnávací studie ke sledované problematice. Na základě těchto výzkumů budou vypracovány na závěr páté pětiletky vědecké zprávy a monografie k dílčím problémům a ve spolupráci s dalšími vědeckovýzkumnými pracovišti a s vysokými školami, které se na výzkumu podílejí, syntetická studie, která s oporou o provedené výzkumy a o rozsáhlou vědeckou literaturu zformuluje některé teoretické problémy perspektivního celoživotního systému komunistické výchovy v ČSSR a některé metodologické otázky jako výzkumu. V šesté pětiletce se plánuje experimentální ověřování vybraných dílčích modelů celoživotního systému komunistické výchovy a dále se pokročí k rozpracování teoretických základů tohoto systému.

II. NĚKTERÉ RYSY PERSPEKTIVNÍHO CELOŽIVOTNÍHO SYSTÉMU KOMUNISTICKÉ VÝCHOVY (VZDĚLÁNÍ A VÝCHOVY) V ČSSR

Studium vývoje a současného stavu systému vzdělání a výchovy, srovnání těchto systémů ve vybraných socialistických a kapitalistických státech a příslušná vědecká literatura¹¹⁾ umožňují předběžně formulovat některé rysy celoživotního systému komunistické výchovy v ČSSR, přičemž některé z těchto rysů mají nepochybně obecnější platnost, jiné jsou specifitější právě se zřetelem k rozvoji tohoto systému v ČSSR.

Obecným cílem komunistické výchovy je všestranně a harmonicky rozvinutý člen socialistické společnosti, přičemž se tento cíl vztahuje na všechny členy této společnosti. Charakteristickým rysem všestranného a harmonického rozvoje je jednotlivce, který má probíhat po celý jeho život v důsledku komunistické výchovy a formativního působení prostředí, je podle L. V. Zankova jednotou obecného a speciálního rozvoje. Protože otázky tělesného rozvoje a vztahy mezi tělesným a duševním rozvojem jsou dosud málo rozpracované, zaměřuje se L. V. Zankov na všestranný rozvoj činnosti duševní. Obecný rozvoj

¹⁰⁾ Lenin, V. I.: *Spisy sv. 21*, Praha, SNPL, 1958, s. 67.

¹¹⁾ Viz např. Skatkin, M. N.: *O škole budoušceho*, Moskva, Izdatel'stvo Znanija, 1974; Neuner, G.: *Zur Theorie der sozialistischen Allgemeinbildung*, Berlin, Volk und Wissen, Volkseigener Verlag, 1973 aj.

zahrnuje podle něho nejen procesy poznání, ale i city a vůli. Podstatou tohoto rozvoje jsou ty vlastnosti osobnosti a ty způsoby její činnosti, které se projevují na jakémkoliv materiálu, v různých činnostech. Speciálním rozvojem, který rovněž zahrnuje procesy poznání, city a vůli, se pak rozumějí ty vlastnosti osobnosti a ty způsoby její činnosti, které se projevují hlavně a především v určité oblasti (např. v určitém druhu umění, vědy, výroby atd.). Obecný a speciální rozvoj nelze ovšem chápat izolovaně: obecný rozvoj je základem speciálního rozvoje a speciální rozvoj podporuje rozvoj obecný.¹²⁾

Buržoazní pedagogika a praxe buržoazní školy nebyly a nejsou s to řešit tuto složitou dialektiku všestranného a harmonického rozvoje všech jednotlivců. Tento rozvoj není umožňován ani dělbou práce, ani třídní strukturou společnosti, ani systémem vzdělání a výchovy. Zaváděla se předčasná profesionalizace a rovněž pojetí všeobecného vzdělání vedlo k jednostrannosti (často se v něm přeceňuje zájmová specializovaná činnost žáků apod.).

Marxistická pedagogika a praxe socialistické školy zdůrazňuje potřebu, aby obecný rozvoj, v němž je těžiště, základ všestranného a harmonického rozvoje, probíhal od samého počátku v jednotě s rozvojem speciálním. To znamená, aby se již v základní škole přiměřeně rozvíjely v jednotě s obecnými zájmy a schopnostmi speciální zájmy a schopnosti dětí, a to především v zájmových kroužcích, nepovinných a výběrových předmětech, aby organickou součástí celkové funkce této školy byla odborná orientace žáků, na třetím stupni všeobecně vzdělávací školy i základní odborná příprava pro některá povolání a v ostatních typech škol třetího stupně správně pojaté odborné vzdělání.

V krizových letech naší společnosti se kritizovala československá jednotná škola mimo jiné také pro údajně nedostatečný zájem o výchovu talentů. I když v daném historickém období se nepochybně kladl více důraz na obecný rozvoj všech jednotlivců, je třeba vidět i tu zásadní marxistický přístup k řešení této problematiky. Ten spočívá v tom, že socialistická společnost a socialistická škola usilují o to, aby se všestranně a harmonicky rozvíjely všechny děti, aby se překonávalo opoždění některých jednotlivců, aby u všech dětí probíhal obecný rozvoj, který tvoří základní podmínky pro výběr a rozvíjení talentů různého zaměření (nejen k vědě a umění, ale i k manuální práci, k práci organizační aj.) a správně společensky uvědomělých (nikoli v pojetí společenských elit, ale jako uvědomělých a pracovitých občanů socialistického státu). Jen toto pojetí výchovy talentů má místo v socialistické společnosti a škole a jen toto vede k vyšší věcné a ideové kvalitě talentované činnosti jednotlivce a k překonání nesprávných pojetí diferenciací v jednotné škole.

Zájem o všestranný a harmonický rozvoj všech jednotlivců v celoživotním systému komunistické výchovy a v procesu života a práce v socialistické společnosti vyžaduje, aby se na základě pedagogických a psychologických výzkumů, zvláště sovětských, cílevědomě a soustavně využívalo tvárlosti a dynamiky psychiky a fyziologie dětí předškolního a mladšího školního věku k všestrannému a harmonickému rozvoji všech, k překonávání opoždění ve vývoji některých jednotlivců¹³⁾

¹²⁾ Zankov, L. V.: *Didaktika a život*, Český překlad, Praha, KPÚ, 1971, s. 11, 27, 28, 29.

¹³⁾ Viz výzkumy L. V. Zankova, V. V. Davydova, D. B. Elkonina aj.

a aby se vytvářela základní podmínka všestranného a harmonického rozvoje jednotlivce, tj. organizovala se jeho všestranná činnost.¹⁴⁾

Celoživotní systém komunistické výchovy dále charakterizuje jednota této výchovy s formativním působením socialistické společnosti. Tato společnost postupně vytváří podmínky pro všestranný a harmonický rozvoj jednotlivce, pro stále optimálnější formativní působení prostředí na člověka. Veliký význam tu mají hromadné sdělovací prostředky. Komunistická strana a vedení státu usilují o to, aby socialistická skutečnost, účast jednotlivců na její přetváření působily pozitivně na utváření člověka.

Zákonitým jevem vývoje socialistické společnosti jsou však rozpory neantagonistické povahy, které buržoazní propaganda a nositelé maloměstských názorů uvnitř naší společnosti zveličují, nesprávně tradují, a tím negativně působí na rozvoj zvláště dorůstajících pokolení. Socialistická škola musí důsledně pomáhat jednotlivci objevovat tyto zákonité rozpory, učit ho nejen je odhalovat a správně chápat, ale i pomáhat je řešit. Nejzávažnější problém současné i budoucí socialistické školy je v tom, aby poskytovala stále kvalitnější instrumenty jak dalšího poznávání a hodnocení světa a jeho zákonitého vývoje, tak přetváření tohoto světa a člověka samotného ve smyslu komunistických idejí. To mu má umožnit, aby byl sám aktivním činitelem výběru, hodnocení a sjednocování všech těch informací, které současná společnost produkuje, i všech těch vlivů, které na jednotlivce působí, a to tak, aby se stával aktivním budovatelem socialistické společnosti. To však nemůže zajistit škola s tradičním pojetím obsahu, organizace a metod práce, izolovaná od života a práce v socialistické společnosti.

V celoživotním systému komunistické výchovy se realizuje jednota ideologie, vědy, kultury, výroby, práce a života.

Marxistické dějiny školy a pedagogiky prokazují, že škola, vzdělání a výchova mají v třídní společnosti třídní ráz.¹⁵⁾

V procesu komunistické výchovy je možná i nutná jednota ideologie, vědy, kultury, výroby, práce a života, protože ideologie dělnické třídy je založena na vědě a je v souladu s pokrokovou kulturou, moderní výrobou, se zájmy, prací i životem dělnické třídy, všeho pracujícího lidu a mládeže.

Dosavadní socialistická škola realizovala zatím spíše jen některé komponenty — často dosti izolovaně — této složité dialektické jednoty. Úsilí o důslednou realizaci této jednoty se obrazí v socialistické škole především v cílech a obsahu vzdělání a výchovy (další prohloubení orientace výchovy a vzdělání na základy věd v jejich sepětí se společenskou praxí, s ideologií marxismu-leninismu, další usoustavnění a zintenzívnění polytechnického vzdělání, pracovní výchovy atd.), ale i v uceleném systému organizačních forem komunistické výchovy. To znamená, že vedle vyučování, které bude mít i v socialistické škole budoucnosti rozhodující význam a v němž je těžiště ve vzdělávání v jednotě s výchovou, se nezastupitelnou součástí systému komunistické výchovy

¹⁴⁾ Leontjev, A. N., Galperin, P. I., Elkonin, D. B.: *Reforma školy a úkoly psychologie* Voprosy psichologii 1959, 1, český překlad VÚP Praha.

¹⁵⁾ Konstantinov, N. A., Medynskij, J. N., Šabojevová, M. F.: *Dějiny pedagogiky*, Praha, SNP, 1959 aj.

kolektivu na jednotlivce, na jehož organizaci, vytváření a řízení se členové kolektivu podílejí).

Problematika dialektiky vztahů jednotlivce a kolektivu je velmi složitá a její další rozpracování je úkolem řady společenských věd včetně pedagogiky. Zkušenosti z praxe komunistické výchovy však prokazují, že jsou nesprávné názory buržoazní pedagogiky v tom smyslu, že kolektivní výchova vylučuje či potlačuje realizaci individuální výchovy. Předpokládá se ovšem, že je zaměřena na rozvoj potřeb a zájmů jednotlivce v jednotě se zájmy a potřebami socialistické společnosti.

Výchova jednotlivce v kolektivu, kolektivem a pro kolektiv vyžaduje, aby veškeré vyučování a výchovné činnosti probíhaly v socialistické škole v organizovaném žákovském kolektivu, aby dobře fungovala žákovská samospráva třídy a školy, PO SSM, SSM, aby se život a práce v těchto kolektivech řídily přesnými normami pro činnost socialistického kolektivu (školní řád atd.), aby žákovské kolektivy měly těsné vztahy ke kolektivům učitelů, rodičů, v podnicích atd.

Pro celoživotní systém komunistické výchovy je charakteristická jednota vzdělání a výchovy (v užším slova smyslu).

V socialistické škole budoucností bude posíleno její výchovné působení v organické jednotě se vzděláváním probíhajícím na kvalitativně vyšší úrovni.

Ve vyučování probíhá vzdělávání v jednotě s výchovou, ve výchovných činnostech je pak těžiště ve výchově v jejím sepětí se vzděláváním. Ve vyučování si žáci osvojují základy věd, včetně základů etiky, estetiky, politiky strany, výroby a techniky, hygieny, základů marxistické filozofie atd., což umožňuje rozvíjet na těchto základech výchovu k vědeckému světovému názoru, ke komunistické morálce atd. I když obsah vyučování správně výchovně zaměřený má pro výchovu základní význam, sám o sobě nestačí. Důležité je, aby vyučovací proces byl veden tak, aby umožňoval rozvíjet vzdělávání v jednotě s výchovou. V tomto směru má výchovný význam vytváření správného vztahu mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, uplatňování kolektivních forem práce, vzájemná pomoc žáků v učení, důsledné vyžadování přesného a náročného plnění úkolů, pracovní kázně, soustavnosti, kontroly a sebekontroly, hodnocení a sebehodnocení, uplatňování získaných vědomostí v organizované praxi žáků. Vyučování má svou estetickou stránku jak v prostředí, tak v projevech učitele a žáků, má svou hygienu atd.

Ve výchovných činnostech, které se opírají o získané vzdělání a dále je prohlubují a rozvíjejí, se formují přesvědčení, postoje, hodnocení, chování a jednání vytvářením a prožíváním mezilidských a společenských vztahů v kolektivu, v pracovní a organizační činnosti, ve společenské činnosti, v činnosti zájmové a na 3. stupni škol i v přiměřené výrobní práci.

Vyučování a výchovné činnosti nejsou v socialistické škole izolované formy komunistické výchovy. Sjednocuje je společný obecný cíl i jednotné řízení procesu komunistické výchovy, který v těchto formách probíhá.

Celoživotní systém komunistické výchovy dále charakterizuje jednota všeobecného, polytechnického a odborného vzdělání.

Marxistická pedagogika formuluje pojem všeobecného, polytechnického a odborného vzdělání a odhaluje jejich vzájemné vztahy (I. A. Kairov a jiní). Pojetí těchto jednotlivých prvků vzdělání se v socialistické společnosti samozřejmě dále rozvíjí a prohlubují se jejich vzájemné vztahy i vztahy k výchově. Všeobecné vzdělání/nabývá teoretičtějšího rázu, ovšem stále těsnějším se stává i sepětí poznatků s praktickými činnostmi, obohacuje se jednak o poznání člověka samotného a jeho místa v socialistické společnosti, jednak o poznání základů některých novodobějších věd (např. kybernetiky). Novou kvalitu získává organickým sepětím s polytechnickým vzděláním a pracovní výchovou. Také odborné vzdělání má teoretičtější charakter a těsněji se v něm spínají osvojované teoretické poznatky s praktickými činnostmi. V procesu získávání odborného vzdělání se postupně vyhraňují dvě etapy. Základ tvoří odborné vzdělání širšího profilu, na tomto základě se pak formuje vzdělání specializovanější (kromě některých profesí). Jednota jednotlivých komponent vzdělání ve spojení s pracovní výchovou se v budoucí socialistické škole realizuje nikoli tak, že by se zaváděla předčasná profesionalizace, jak tomu bylo v některých obdobích vývoje buržoazní školy (viz např. koncepce školy podle V. Příhody), ale na 1. a 2. stupni školy se důsledně realizuje jednota všeobecného a polytechnického vzdělání a pracovní výchovy společně a vědomě prováděnou zájmovou odbornou orientací, zatímco na 3. stupni škol se bude uskutečňovat jednota všeobecného, polytechnického a odborného vzdělání a pracovní výchovy.

V celoživotním systému komunistické výchovy se bude postupně realizovat optimální pojetí jednoty vzdělávání a výchovy a sebevzdělávání a sebevýchovy.

Ve vývoji buržoazní školy se vyskytují v podstatě dva krajní systémy: systém direktivně řízeného a usměrňovaného vzdělávání a výchovy školou a učitelem a na druhé straně systém volné školy, volné výchovy, v němž se realizují zásady svobody dítěte, různé formy samoučení atd. V současné době se v buržoazní pedagogice hovoří o žákovi jako o subjektu a objektu vzdělání a výchovy, přičemž se v různých koncepcích klade větší důraz na tu či onu roli žáka ve vzdělávacím a výchovném procesu.

Socialistická škola chápe funkci žáka jako objektu a subjektu vzdělávání a výchovy dialekticky a sleduje postupné a stále výraznější narůstání aktivity a samostatnosti jednotlivce v procesu komunistické výchovy. V tomto procesu je sebevzdělávání a sebevýchova stálým prvkem od samého počátku vzdělávání a výchovy jednotlivce a jejich rozsah i kvalita stále vzrůstají. To konkrétně znamená rozvíjet v každém aktu vyučování a výchovných činností zájem o vzdělání a výchovu, o společenské hodnocení jejich kvalitních výsledků a zároveň zájem o samotný proces vzdělávání a výchovy člověka. Žáci se postupně seznamují s tím, jaký cíl se sleduje ve vyučování či výchovné činnosti, jaké vědomosti či dovednosti by měli získat, které schopnosti a vlastnosti rozvinout atd., a zároveň, jak je třeba se učit, jak pozorovat, srovnávat, třídit, abstrahovat, zobecňovat, konkretizovat, jak plánovat a provádět řešení úkolů

(uvědomit si cíl činnosti, dále vědomosti a dovednosti, o které se řešení opírá, provést řešení úkolu a nakonec kontrolu a sebehodnocení, tj. porovnat výsledek se stanoveným cílem a s vědomostmi a dovednostmi, o které se řešení opírá).¹⁸⁾ Ve vyučování se výrazněji uplatní koncepce problémového vyučování, samostatná práce, různé způsoby samostatného studia, zvláště na 2. a 3. stupni školy, sebehodnocení. Československé výzkumy potvrzují, jak jsou tato pojetí a metody plodné (B. Kujal aj.) a jak umožňují, aby vzdělávání a výchova přerůstaly v sebevzdělávání a v sebevýchovu, cílevědomě usměrňované socialistickou společností prostřednictvím školy, hromadných sdělovacích prostředků atd.

Celoživotní systém komunistické výchovy dále charakterizuje jednota vzdělání a výchovy jednotlivce v období jeho do-
vání a v dospělosti.

Myšlenka celoživotního vzdělávání a výchovy má svůj původ v pedagogickém díle J. A. Komenského. Tento velký český pedagog vystihl, že vzdělávání (včetně sebevzdělávání) a výchova (včetně sebevýchovy) jsou neoddelitelnou součástí celého života jednotlivce. Můžeme říci, že pokud probíhá vzdělávání a výchova, trvá i smysluplný život člověka.

Současná společnost, zvláště společnost socialistická, se však nemůže spokojit s pojetím školy pro dospělé jen jako škol osobních. I když bylo, je a bude těžisko vzdělání a výchovy v tomto lidském věku v sebevzdělávání a v sebevýchově, stav a rozvoj společenského poznání a praxe vyžadují, aby se člověk v tomto věku vracel na určitou dobu do výchovně vzdělávacích institucí (systém postmaturitního a postgraduálního studia a jiné formy) a ve specifických podmínkách dále rozvíjel své vzdělání a výchovu.

Celoživotní systém komunistické výchovy nespočívá v prostém rozšíření vzdělání a výchovy ve škole o vzdělávání a výchovu dospělých. Je třeba věnovat pozornost všem článkům (prvkům) tohoto systému, jejich vlastnostem a vzájemným vztahům. Ve směru vertikálním se zvýšená pozornost věnuje rodinné a předškolní výchově a všeobecně vzdělávací škole 1. stupně, které podporují rozvoj všech optimálních podmínek v jednotlivci, překonávají brzdící podmínky a vytvářejí tak předpoklady pro demokratizaci vzdělání, pro úspěšný postup ve výchově a vzdělávání všech. Všeobecně vzdělávací škola 2. stupně a všechny typy škol 3. stupně organizují v návaznosti na předchozí 1. stupeň veškeré vzdělávání a výchovu tak, aby byly spjaty se životem socialistické společnosti a aby přerůstaly v sebevzdělávání a v sebevýchovu. V dospělosti se postupně pracovní proces vedle svého hlavního ekonomického poslání v socialistické společnosti do jisté míry pedagogizuje, zahrnuje vzdělávací a výchovné momenty a je stále těsněji spjat se soustavným vzděláváním dospělých.

Ve směru horizontálním zahrnuje celoživotní systém komunistické výchovy zařízení pro vzdělávání a výchovu ve škole, mimo vyučování, mimo školu, pro účelné využívání volného času pracujících a mládeže; v těchto zařízeních jsou specifickou formou výchovy a vzdělávání výchovné činnosti zahrnující především zájmovou činnost jednotlivce.

¹⁸⁾ Tato problematika je podrobněji zpracována v knize B. Kujala: *Některé teoretické a praktické problémy zvyšování účinnosti vyučování.* Praha, PÚ JAK ČSAV, 1970.

III. NĚKTERÉ PROBLÉMY ČESKOSLOVENSKÉ VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍ PRACOVNÍ A POLYTECHNICKÉ ŠKOLY A JEJÍHO DALŠÍHO ROZVOJE

1. Funkce, postavení a základní struktura všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické školy

Tato škola je základním článkem systému komunistické výchovy (vzdělání a výchovy) v ČSSR, a to jak ve směru vertikálním, tak horizontálním.

Je tomu tak z několika důvodů: a) jejími prvními dvěma stupni prochází povinně veškerá mládež a získává zde předpoklady pro veškeré další vzdělávání a výchovu; b) třetí stupeň této školy má základní význam pro získávání všeobecného (masového) středoškolského vzdělání; c) poskytuje všeobecné a polytechnické vzdělání spolu s pracovní výchovou a ostatními složkami výchovy a s odbornou orientací. (1. a 2. stupeň), či se základním odborným vzděláním (3. stupeň), což představuje základní podmínku pro veškeré vzdělávání a výchovu; d) má veliký význam výchovný (zvláště její povinná část); vychovává děti z různých společenských tříd a skupin v jednotném kolektivu v duchu ideologie dělnické třídy pro pospolitou práci a život v socialistické společnosti; proto má tak velký význam její přiměřená délka a charakter žákovského kolektivu (jsou v něm děti ze všech společenských tříd a skupin v souladu s třídní a společenskou strukturou socialistické společnosti).

Analyzujeme-li systém komunistické výchovy (vzdělání a výchovy) v této škole, můžeme v něm rozlišit čtyři základní prvky: tzv. projekt komunistické výchovy (tj. co a jak má být realizováno, tedy učební plán, učební osnovy, program výchovné práce, školní řád a do jisté míry učebnice a metodické knihy pro učitele a vychovatele); učitel jako subjekt a zároveň objekt komunistické výchovy; žák jako objekt a zároveň subjekt komunistické výchovy; školní podmínky (organizace školy, charakter a velikost žákovského kolektivu, vybavení školy, zařízení pro výchovu a vzdělávání mimo vyučování a mimo školu atd.). Socialistická společnost představuje vzhledem k tomuto systému buď systém vyššího řádu, nebo okolí tohoto systému.

Uskuteční-li se odpovídající vztahy mezi těmito prvky a okolím, systém komunistické výchovy funguje, probíhá proces komunistické výchovy a plní svou funkci ve vztahu k socialistické společnosti.

Tradičně se dělí všeobecně vzdělávací škola na tři stupně.

První stupeň navštěvují děti mladšího školního věku od 5 až 7 let do 10 až 12 let. V Československu se osvědčila školní docházka do školy 1. stupně od 6 do 11 let; zkušenost a současné výzkumy prokazují (výzkumy v SSSR, v ČSSR aj.), že první stupeň je možno v ČSSR budovat jako čtyřletý pro děti ve věku od 6 do 10 let (v SSSR tříletý pro děti ve věku od 7 do 10 let), přičemž se nepochybně může využít období ve vývoji dětí od 5 do 6 let k přípravě na vyučování ve škole 1. a 2. stupně (základní škola). Ve škole budoucnosti bude třeba více než dosud vyhranit instrumentální funkci tohoto stupně (vybavení všech dětí instrumenty k dalšímu vzdělávání a výchově) i funkci demokratické (vytváření u všech dětí podmínek k dalšímu úspěšnému vzdělávání a výchově rozvinutím pozitivních vnitřních podmínek,

překonáním podmínek brzdících, vyrovnáním opoždění ve vývoji některých jednotlivců atd.).

Druhý stupeň navštěvuje mládež středního školního věku od 10 až 12 let do 14–15 let. Docházka do školy tohoto stupně je v některých zemích do 14, v některých do 15 let. V některých pedagogických publikacích se v současné době uvažuje o osmileté všeobecně vzdělávací škole pro děti a mládež ve věku od 6 do 14 let¹⁹⁾ a uvádějí se i některé problémy spjaté s ukončením základní školy ve 14 letech (příliš časný začátek odborné přípravy již ve 14 letech, nesouhlas s tímto řešením v pokrokové pedagogické teorii.²⁰⁾ V diskusích v ČSSR se upozorňuje na spjatost této otázky s řešením závažných ekonomických problémů, na potřebu chápat desetileté povinné vzdělávání veškeré mládeže nejen v rámci 1. a 2. stupně, ale i ve spojitosti s povinným absolvováním škol třetího stupně (nebo jejich nižších ročníků); na druhé straně se doporučuje správně hodnotit význam kvalitního všeobecného a polytechnického vzdělání a společného vzdělávání a výchovy dětí a mládeže z různých společenských tříd a skupin v jednotném kolektivu všeobecně vzdělávací školy po optimálně dlouhé období.

První a druhý stupeň všeobecně vzdělávací školy tvoří jednotnou základní školu, která má do jisté míry, zvláště na 2. stupni, funkci sjednocující či scelující vzdělání a výchovu I. cyklu (je uzavřeným a zároveň otevřeným systémem), dále funkci demokratické a orientační (vzhledem k dalšímu studiu a odborné přípravě jednotlivce).

Třetí stupeň navštěvuje mládež ve věku od 14–16 let do 17–19 let. Zkušenosti z mnoha zemí ukazují, že optimální délka vzdělávání a výchovy na úrovni úplné střední školy je 12 let (v našem případě ukončení školní docházky do školy třetího stupně v 18 letech věku). Tento stupeň školy připravuje ke studiu na vysokých školách a zároveň k některým výbraným povoláním. Můžeme tedy zdůraznit jeho funkci demokratické, studijní, kulturní a odbornou.

Strukturu všeobecně vzdělávací školy ve směru horizontálním tvoří škola a zařízení pro výchovu a vzdělávání dětí mimo vyučování a mimo školu (školní družiny a kluby, školy s celodenní péčí atd.). Lze předpokládat, že tato struktura se bude dále rozvíjet a sjednocovat jak na základě společného obecného cíle komunistické výchovy, tak v důsledku jednotného řízení.

2. Cíl komunistické výchovy ve všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické škole

Obecným cílem komunistické výchovy je všestranně a harmonicky rozvinutý člen socialistické společnosti. Nedostatkem dosavadní pedagogické teorie a praxe je, že není dostatečně propracována vnitřní struktura tohoto cíle a že tato struktura není dostatečně konkretizována a hierarchizována z hlediska vyučování a výchovných činností i jednotlivých stupňů všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické školy.

¹⁹⁾ Skatkin, M. N.: *O škole budoušého*, Moskva, Izd. Znaniye, 1974, 60–62; Kostjaškin, E. G.: *Pedagogičeskaja koncepcija školy budušého (1990–2000)*; *Prognozirovanije razvitiya školy i pedagogičeskoj nauki*, Teze, část I, Moskva, APN SSSR, 1974, s. 136.

²⁰⁾ Skatkin, M. N.: *O škole budoušého*, s. 62.

Obecný cíl komunistické výchovy je možno členit podle jejích složek. Toto členění se různí; z hlediska jednotlivých forem společenského bytí a vědomí se rozeznává výchova tělesná, jazyková, pracovní a technická, vědecká, politická, výchova vědeckého světového názoru, mravní, umělecká.²¹⁾

Pro naši práci jsme zvolili tradiční členění²²⁾ v cíle vzdělávací (systém vědomostí a dovedností, rozvinutých schopností k činnosti poznávací a praktické, zvláště tvůrčí povahy, rozvinuté potřeby, motivy a zájmy) a zároveň určujeme oblasti společenského bytí a vědomí, poznání a praxe, jež blíže charakterizují obsah těchto cílů (věda, marxistická filozofie, jazyk, práce včetně práce výrobní, technika, morálka, umění, politika, tělesná kultura, obrana vlasti, přičemž se v socialistické škole budoucnosti uvažuje o posílení věd o člověku, o kybernetice atd.), a v cíle výchovné, které vymezují vlastnosti a činnosti člověka, a to různým způsobem. Buď se přijímá členění z hlediska psychologických a biologických vlastností a činností člověka a blíže se určuje jejich společenský obsah — (a) charakter socialistického člověka, tj. vztah člověka ke skutečnosti v jejím celku na základě vědeckého světového názoru, vztah člověka ke společnosti a k jiným lidem na základech komunistické morálky, vztah člověka k práci na základech této morálky, vztah člověka ke kráse v přírodě, ve společnosti a v umění v souladu s principy marxistické estetiky, vztah člověka k vlastní osobnosti, volní charakterové rysy; b) tělesná všestrannost a zdatnost socialistického člověka a jeho zdraví, nebo se vyzdvihuje společenský obsah výchovných cílů, a pak se uvádějí jednotlivé cíle: vědecký světový názor jednotlivce, jeho komunistická morálka zahrnující i socialistické vlastenectví a internacionalismus, politická uvědomělost a aktivita, rozvinuté estetické vnímání a socialistický vkus, pracovní vlastnosti socialistického člověka, jeho tělesná kultura a připravenost k obraně socialistické vlasti. V těchto cílech výchovy jde o přesvědčení, postoje, hodnocení, jednání a chování člověka. Těchto složitých cílů se dosahuje s oporou o dosažené a dosahované vzdělávací cíle v procesu aktivní společenské činnosti jednotlivce, ve vytváření a prožívání mezilidských a společenských vztahů v souladu se zásadami společenského soužití v socialistickém kolektivu. Zároveň se vyzdvihuje vliv dosažených výchovných cílů na kvalitu vzdělávacího procesu. Jádrem výchovného a vzdělávacího procesu tvoří utváření vědeckého světového názoru.

Vzdělávací a výchovné cíle členíme v cíle všem žákům společné (v nich je základ, těžiště) a cíle speciální (podle jednotlivých forem společenského bytí a vědomí, společenského poznání a praxe, zájmu jednotlivce a jeho odborné orientace).

Pokud jde o oblast vyučování, klade se důraz na cíle vzdělávací v jejich jednotě s cíli výchovnými, ve výchovných činnostech je těžiště ve výchovných cílech v jednotě s cíli vzdělávacími. Ve studii, z níž tu uvádíme jen některé myšlenky, se rozpracovávají některé

²¹⁾ Váňa, J.: *O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie*, Pedagogika 1962, č. 3, s. 295—296.

²²⁾ Viz Kujal, B.: *Základní teoretická a metodologická východiska výzkumu perspektivního systému komunistické výchovy*, PÚ JAK ČSAV, rukopis.

vztahy mezi jednotlivými cíli (mezi cíli vzdělání a výchovy, vzdálenými a blízkými cíli atd.).²³⁾

Největším teoretickým a praktickým problémem je konkretizace vzdělávacích a výchovných cílů ve směru vertikálním (jednotlivé stupně školy) i horizontálním (vyučování a výchovné činnosti). Domnívám se, že jednotu komunistické výchovy a kontinuitu v jejím průběhu lze zajistit jediné tak, že se ve všech formách komunistické výchovy (vyučování i výchovné činnosti) i na všech stupních školy uplatní úplný a ucelený systém vzdělávacích a výchovných cílů, přičemž bude vymezena jejich specifičnost a ty jejich prvky, které jsou pro jednotlivé formy komunistické výchovy a stupně školy dominantní.

Ve studiích Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV se podniká pokus o konkretizaci vzdělávacích a výchovných cílů především na jednotlivých stupních všeobecně vzdělávací školy. Zde můžeme uvést jen několik poznámek k této složité problematice. Navazujeme na systém cílů v zařízeních pro předškolní výchovu a přecházíme k systému cílů na 1. stupni školy, v níž se zdůrazňují vědomosti, dovednosti a schopnosti, které mají instrumentální charakter. Poznatky, které si budou žáci osvojovat, budou mít nutně povahu nejelementárnějších vědních poznatků v jejich sepětí s poznatky empirické povahy a s různými činnostmi. Osvojování těchto činností se bude těsně opírat o poznatkové struktury; posílí se výchovný ráz školy, její pracovní zaměření, újeji se sjednotí cíle vyučování a výchovných činností. V cílech se promítne úsilí o rozvoj každého jednotlivce, o překonávání opoždování atd. Na 2. stupni se vyhraňuje v cílech nová kvalita všeobecného a polytechnického vzdělání a pracovní výchovy a ostatních prvků výchovy, zároveň se rozpracovává rozvoj osobitých zájmů a schopností a problematika odborné orientace. Tyto cíle tvoří uzavřený (ucelený) a zároveň otevřený systém vzdělání a výchovy, představující základní přípravu pro veškeré další vzdělávání a výchovu na školách vyššího stupně. Součástí této přípravy jsou zvláště rozvinuté schopnosti k činnosti poznávací a praktické, schopnost se učit, správně organizovat a realizovat pracovní a jiné úkoly, rozvinuté zájmy o další vzdělávání a o práci atd. Na 3. stupni se charakterizuje systém vzdělávacích a výchovných cílů z hlediska dvojediného cíle této školy, tj. přípravy ke studiu na vysoké škole v jednotě se základní odbornou přípravou pro některá povolání.

Všechny zvláštní (díličí) cíle mají v socialistické škole na zřeteli nejen přípravu k pracovní činnosti jednotlivce, ale i jeho bohatý život kulturní, politický atd.

3. Obsah komunistické výchovy (vzdělání a výchovy) na všeobecně vzdělávací a polytechnické škole

V organické jednotě s formulovanými cíli komunistické výchovy se charakterizují některé rysy systému učiva. Rozlišuje se makrosystém učiva (vyučovací předměty; obdobně bychom sem mohli zařadit i výchovné činnosti) a mikrosystém učiva (poznatky a činnosti v jednotlivých vyučovacích předmětech a ve výchově).

²³⁾ Kujal, B.: *Systém výchovy a vzdělání v ČSSR a některé teoretické a metodologické problémy jeho výzkumu*, Praha, PÚ JAK ČSAV 1972, s. 73—79.

a) Jestliže sledujeme vývoj makrosystému učiva v buržoazní škole, zjišťujeme postupně větší důraz na oblast společenských a přírodních věd, přičemž se zde setkáváme s předměty výrazně ideologického zaměření (náboženství, nauka o současném světě aj.). V socialistické škole se ustálily určité vyučovací předměty, které lze seskupit do skupin podle jejich příbuznosti. Různí autoři podávají informace o struktuře rozsahu těchto skupin vyučovacích předmětů. Všeobecně vzdělávací a polytechnická Oberschule v NDR má tuto strukturu a rozsah těchto skupin.²⁴⁾

1. Společenské vědy, mateřský jazyk, literární výchova	41,1 %
2. Úvod do socialistické produkce a produktivní práce žáků	10,6 %
3. Matematika a přírodní vědy	29,8 %
4. Sport	7,9 %
5. Cizí jazyky	10,6 %

Československá základní devítiletá škola má ve srovnání s československou buržoazní školou tuto strukturu a rozsah skupin vyučovacích předmětů:²⁵⁾

Vyučovací předměty	1960	1933
1. Předměty jazykové	32,8 %	37,2 %
2. Předměty společenskovední	10,5 %	11,3 %
3. Předměty matematické a přírodovědné (včetně rýsování)	30,8 %	24,2 %
4. Tělesná, výtvarná a hudební výchova a psaní	18,2 %	18,6 %
5. Technické předměty (ruční práce)	7,7 %	1,3 %
6. Náboženství	—	7,4 %

Československé gymnázium (všeobecně vzdělávací škola 3. stupně) má ve srovnání s buržoazní školou obdobného typu tuto strukturu a rozsah skupin vyučovacích předmětů:²⁶⁾

	Gymnázium z r. 1969		Gymnázium z r. 1933	
	Humánní větev	Přírodovědná větev	Gymnázium	Reálné gymnázium
1. Předměty jazykové	37,5 %	26,7 %	57,5 %	50,0 %
2. Předměty společenskovední (včetně zeměpisu)	15,0 %	13,3 %	15,0 %	17,7 %
3. Předměty matematické a přírodovědné (popř. včetně deskriptivní geometrie)	30,0 %	42,5 %	20,0 %	21,8 %
4. Tělesná, popř. výtvarná a hudební výchova	12,5 %	12,5 %	6,7 %	6,5 % ¹⁾
5. Volitelné předměty	5,0 %	5,0 %	—	3,2 % ²⁾
6. Náboženství	—	—	0,8 %	0,8 %

Pozn.: ¹⁾ Jen tělesná výchova.

²⁾ Žák si volí buď konverzaci (popř. další cizí jazyk), nebo deskriptivní geometrii.

²⁴⁾ Neuner, G.: *Zur Theorie der sozialistischen Allgemeinbildung*. Berlin, Volk und Wissen, Volkseigener Verlag, 1973, s. 157.

²⁵⁾ Kujal, B.: *Systém vzdělání a výchovy v české všeobecně vzdělávací škole* (Analýza vývoje a současného stavu), Praha, PÚ JAK ČSAV, 1974, s. 43.

²⁶⁾ Tamtéž, s. 45.

Mezi socialistickými školami v NDR a v ČSSR je rozdíl v potlačení pracovní výchovy a technického vyučování v československé škole 3. stupně z r. 1969 (důsledek krizového období v ČSSR). Pokud se týká československé buržoazní a socialistické školy, je patrné, že v socialistické škole se poněkud zeslabuje orientace na jazykové předměty (výrazně se to projevuje na škole 3. stupně), i když se mateřskému jazyku věnuje velká pozornost. Podstatně se posilují přírodovědné a technické předměty, což umožňuje vyhranit polytechnický charakter školy: (Polytechnické vzdělání poskytují všechny vyučovací předměty, zvláště pak předměty přírodovědné a technické a pracovní vyučování.) Také pracovní výchově se věnuje v základní devítileté škole podstatně větší pozornost. Pracovní a polytechnický charakter školy 3. stupně byl u nás narušen v důsledku krize československé společnosti. Jen ve volitelných vyučovacích předmětech v učebním plánu z r. 1969 jsou základy techniky, ekonomiky, a organizace, technické kreslení, praktická cvičení aj. Kladem této školy je vyučovací předmět úvod do filozofie, který zahrnuje psychologii, sociologii, logiku a filozofii. Nedostatkem je dosti jednostranné zaměření vzdělání a výchovy na přípravu ke studiu na vysoké škole; tento a další nedostatky této školy se v současné době samozřejmě odstraňují.

V budoucí československé socialistické všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické škole bude nepochybně zachována vyvážená struktura učebního plánu, přičemž bude důsledně zajištěn její všeobecně vzdělávací, polytechnický a pracovní charakter a formou volitelných předmětů bude na 3. stupni umožněna základní odborná příprava pro některá povolání. Důležité bude ponechat a propracovat v posledních ročnících školy 3. stupně syntetický vyučovací předmět o člověku, o jeho vědeckém světovém názoru, o utváření, fungování, funkcích a postavení člověka ve společnosti, o této společnosti (úvod do marxistické filozofie, psychologie, logiky, sociologie apod.); prvky učení o člověku se ovšem musí stát organickou součástí učiva ve všech vyučovacích předmětech (podrobněji viz mikrosystém učiva). Pedagogická teorie rozpracuje také prospěšnost a možnost zařazení základů takových věd, jako je např. kybernetika (viz experimenty v tomto směru v SSSR), dalšího živého cizího jazyka už na základní škole (rozhodující význam má ruský jazyk).

Program výchovných činností bude obsahovat organizaci činnosti žákovského kolektivu (žákovská samospráva, činnost PO SSM, SSM), zájmové činnosti žáků, obecně prospěšnou práci žáků, výrobní práci žáků aj. (Viz Marjenko, I. S. a kol. a Návrh programu výchovné práce, zpracovaný ve VÚP v Praze.)

a) b) Základními prvky mikrosystému učiva jsou poznatky a činnosti, které si v jednotlivých vyučovacích předmětech (popř. výchovných činnostech) ve vzájemných souvislostech osvojují žáci ve formě vědomostí a dovedností, rozvíjejí schopnosti a zájmy a utvářejí své vlastnosti.

Na základě analýzy vývoje mikrosystému učiva v československé buržoazní a socialistické škole, ve školách socialistických států a s oporou o provedené výzkumy a teoretickou literaturu můžeme formulovat některé obecné rysy tohoto systému v budoucí socialistické škole.

b1) Systém poznatků a činností je jednoznačně prostoupen ideologií marxismu-leninismu a odráží se v něm současná i budoucí potřeba socialistické společnosti. Učivo má výchovný ráz.

b2) Systém učiva v socialistické škole je charakterizován systémy poznatků a činností z oblasti všeobecného a polytechnického vzdělání a vzdělání odborného, jakož i výchovy, přičemž vzrůstá význam všeobecného a polytechnického vzdělání (ovšem v jejich nové kvalitě) a vzdělání odborné má v podstatě ve své první fázi širší profil a teoretičtější ráz a teprve v druhé fázi se v některých oborech úzce specializuje.

b3) V systému poznatků a činností se odráží současný stav a vývoj společenského poznání a praxe (marxistická filozofie, věda, umění, technika, výroba, politika atd.), přičemž se uplatňuje jak současná věda a současné umění, tak i věda klasická a klasické umění v jejich dialektické jednotě (nejde o mechanické připojování poznatků a činností z nejnovější vědy k poznatkům a činnostem z vědy klasické, ale jde zásadně o novou strukturu učiva).

b4) V učivu jsou zastoupeny různé oblasti společenského poznání a praxe. Je důležité posuzovat rozsah poznatků a činností z těchto jednotlivých oblastí, jejich vzájemné vztahy a proporce, jejich posloupnost, následnost, integraci atd.

b5) Základní tendencí ve vývoji učiva je posun k učivu teoretičtější povahy. To ovšem neznamená, že toto učivo teoretické povahy není dialekticky spjato s učivem empirického charakteru. Také činnosti mají v učivu zásadní význam, jsou však těsně spjaty s poznatky teoretické i empirické povahy, opírají se o poznatkové struktury. Jednotlivé vyučovací předměty (skupiny vyučovacích předmětů) a výchovné činnosti jsou charakteristické právě rozsahem poznatků (teoreticko-empirické povahy) a činností, jejich vzájemným poměrem a vztahy. Ovšem posun k teoretičtějšímu učivu je zákonitý ve všech vyučovacích předmětech, a to jak z hlediska obecného cíle komunistické výchovy, tak z hlediska vývoje společenského poznání a praxe. Vzrůstá význam činností tvůrčí povahy, intelektuálního charakteru.

b6) V oblasti poznatků vedle poznatků věcných, které mají základní význam, vzrůstá význam poznatků metodologické a metodické povahy, které vyzbrojují žáka ve spojitosti s příslušnými činnostmi instrumenty samostatného poznávání, učení, práce, hodnocení. Člověk sám se stává předmětem poznání, což umožňuje v podmínkách socialistické společnosti jeho stále důslednější seberealizaci.

b7) Základní strukturu učiva tvoří obecnější pojmy a principy, které umožňují ovládat řadu speciálních či dílčích poznatků. Jsou také jednou z cest, jak překonávat přetěžování žáků velkým množstvím poznatků zvláště druhořadého významu, a mají veliký význam pro další učení žáka. Učivo je v důsledku této struktury seskupeno ve větší celky.

b8) Integroující funkci mají v učivu poznatky a činnosti z oblasti marxisticko-leninské filozofie, psychologie, logiky, umění, společenské praxe, zvláště praxe výrobní, politiky, obecné pojmy a principy v jednotlivých vědách. Tím se ovšem integrace v procesu výchovy a vzdělávání nevyčerpává. Význam má i vlastní proces vyučování a učení, které jsou vedeny tak, aby se opíraly o vědomosti a dovednosti získané v různých vyučovacích předmětech a výchovných činnostech, aby se rozvíjely schopnosti žáků atd. Také správně organizované pracovní a společenské činnosti žáků, využívající vědomostí a dovedností získaných v různých vyučovacích předmětech, mají významnou integroující funkci. V socialistic-

ké škole se také zavádějí vyučovací předměty, které shrnují, utřídí a zobecňují vědomosti získané v předchozím vyučování (základy marxistické filozofie, politiky socialistického státu, etiky, logiky, psychologie a pedagogiky).

b9) Systém učiva jako uzavřený (ucelený) a zároveň otevřený systém charakterizují: a) systém poznatků a činností nesporných, ověřených (v nich je základ, těžisko systému učiva) spolu s vybranými vědeckými hypotézami; b) systém věcných poznatků (v nich je základ, těžisko systému učiva) spolu s poznatky metodologického a metodického charakteru, které spolu s příslušnými činnostmi umožňují rozvíjet samostatné poznávání a praktickou činnost žáků a tvoří předpoklad celoživotní výchovy a vzdělávání jednotlivce; c) učivo základní (základ, těžisko systému učiva) a učivo prohlubující a orientační.

b10) Systém učiva charakterizují učivo základní (O. Chlup) (určené všem žákům a umožňující postupovat ve vzdělávání až k nejvyššímu vzdělání), učivo prohlubující (nepovinné v hromadném vyučování, určené žákům, kteří o ně projeví zájem; spočívá v mnohostrannějším a hlubším poznání a ovládnutí učiva základního, v mnohostrannějším a hlubším osvojení metod samostatného poznání a praxe — zvláště se zřetelem k jejich tvůrčímu charakteru atd.) a učivo orientační (ve výběrových a nepovinných vyučovacích předmětech a zájmových kroužcích a v ostatních výchovných činnostech), určené k rozvíjení osobitých zájmů a schopností jednotlivce, k vyhledávání a rozvíjení talentů (tuto funkci ovšem plní i učivo základní a prohlubující).²⁷⁾

V podrobnější studii se pokoušíme charakterizovat specifiku systému učiva na jednotlivých stupních všeobecně vzdělávací školy.

4. Podmínky komunistické výchovy ve všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické škole

Dosavadní normy vzdělání a výchovy ve všeobecně vzdělávací škole věnovaly plánování potřebných podmínek nedostatečnou pozornost. Ide o podmínky vnitřní (zákonitosti všestranného a harmonického rozvoje žáka a jeho učení) a vnější (školní podmínky). Podmínky mimo školu uvažujeme v kategorii »okolí« systému komunistické výchovy.

O žákovi se zmiňujeme v závěrečné kapitole podrobné studie. Zde uvedeme jen několik poznámek o školních podmínkách.

a), Na prvním místě uvažujeme o složení, charakteru a velikosti žákovského kolektivu ve vyučování ve třídě, ve škole, ve výchovných činnostech a mimo školu. Některé výzkumy prokazují (B. Kujal aj.), že pro dosažení cílů socialistické školy společných pro všechny žáky je vhodný heterogenní kolektiv, v němž jsou zastoupeny v souladu s třídní a společenskou strukturou socialistické společnosti děti všech společenských tříd a skupin a v němž jsou normální žáci všech prospěchových stupňů. Tento kolektiv umožňuje při správném vedení vyučování a výchovných činností, aby učení probíhalo nejen jako individuální, ale zároveň i sociální proces, a aby vyučování a výchovné činnosti přispívaly k formování jednotného socialistického společenství. To také umožňuje, aby si žáci

²⁷⁾ Kujal, B.: *Systém vzdělání a výchovy v české všeobecně vzdělávací škole*, Praha, PÚ JAK ČSAV, s. 46—50.

navzájem pomáhali v učení, což zkvalitňuje i jejich vlastní učení. Homogenní kolektiv z hlediska společných zájmů a schopností představuje vhodné podmínky pro vzdělávání a výchovu v nepovinných a volitelných vyučovacích předmětech a výchovných činnostech, přičemž heterogenita z hlediska společenské struktury a do jisté míry i stupně připravenosti má i tu pozitivní význam.

Pokud se týká velikosti kolektivu žáků ve třídě, dosavadní zkušenosti hovoří pro 25—30členný kolektiv ve třídě a pro 2—3 třídy týchž postupných ročníků ve škole. To umožňuje tyto kolektivy účelně členit v menší i seskupovat je podle potřeby ve větší kolektivy. Ve výchovných činnostech je optimální velikost kolektivu 15—20 žáků.²⁸⁾

b) Nezbytnými podmínkami komunistické výchovy ve všeobecně vzdělávací škole jsou zařízení pro výchovu a vzdělávání žáků mimo vyučování, školy s celodenní péčí (R. Opata) a mimo školu. Socialistická škola budoucnosti předpokládá výstavbu budov, budování školních zařízení a jejich vybavování pomůckami v souladu s vymezenými cíli, obsahem i ostatními podmínkami a prostředky. Jde o prostory a zařízení nejen pro vyučování, ale i pro výchovné činnosti s možností uplatnit v nich práci s normálními, menšími i většími kolektivy. Pokud se týká pomůcek, nepůjde jen o pomůcky pro uplatnění názírací názornosti, ale stále více názornosti manipulační, demonstrační i individuální pokusy žáků, pro jejich práci. Významné místo připadne audiovizuálním pomůckám, vyučovacím strojům (zvláště na 3. stupni), samočinnému počítači atd.

c) Důležitou podmínkou komunistické výchovy je kvalitní učitelský kolektiv atd.

I podmínky jsou v podrobnější studii Pedagogického ústavu charakterizovány z hlediska jednotlivých stupňů školy.

5. Systém prostředků komunistické výchovy ve všeobecně vzdělávací pracovní a polytechnické škole

Tento systém prostředků komunistické výchovy (metod v širokém slova smyslu) je určován nejen vymezenými cíli a učivem a danými i nově vytvářenými podmínkami, ale závisí též na koncepci vyučování a výchovných činností, z níž se vychází.

Pokud se týká vyučování, tradičně se uplatňuje koncepce informativně empirická. Žákům se dostává informací o základech společenského poznání a praxe v jednotě se zobecňováním jejich zkušeností a žáci se vedou k uplatňování získaných vědomostí a dovedností v praxi. Tato koncepce bude mít nesporně své místo ve svém nejprogresivnějším pojetí i v budoucí socialistické škole.

V jednotě s touto koncepcí se uplatňuje a bude ve zvýšené míře uplatňovat koncepcí problémového vyučování (W. Okoň, Cz. Kupisiewicz aj.). V našem pojetí nejde tedy o metodu problémového vyučování, ale o koncepci, která se realizuje prostřednictvím adekvátních metod. Tato koncepce spočívá v tom, že žák s oporou o vědomosti a do-

²⁸⁾ E. G. Kostjaškin uvažuje o budoucí sovětské jedenáctileté střední škole (4+4+3) tak, že od 1. do 11. třídy chodí tíž žáci, že škola má 44 třídy, tj. 4 třídy téhož ročníku, 1.—4. třídu navštěvuje 36 žáků, 5.—8. třídu 30, 9.—11. třídu 20. *Pedagogičeskaja koncepcija školy buduščego* (1990—2000); *Prognozirovanije razvitiija školy i pedagogičeskoj nauki*, část I., Moskva, APN SSSR, 1974, s. 136.

vednosti a rozvinuté schopnosti, motivy a zájmy získané především prostřednictvím optimalizované tradiční koncepce vyučování řeší nové teoretické a praktické problémy, hledá, zkoumá, učí se učit, poznávat, pracovat, a tím dosahuje na kvalitativně vyšší úrovni vymezených vzdělávacích a výchovných cílů, které jsou charakteristické právě pro socialistickou školu. Nepůjde tedy o náhradu jedné koncepce druhou, ale o jejich dialektickou jednotu.

Koncepce programovaného vyučování, která se v poslední době rozvíjí, se chápe jako jedna z forem řízení vyučování a učení (D. Tollingerová aj.). Jde tedy nepochybně o jinou rovinu v pojetí vyučování nežli v předchozích koncepcích. Zjednodušeně snad můžeme říci, že lze řídit vyučování ve smyslu obou předchozích koncepcí jak tradiční formou, tak formou programovaného vyučování. I tato forma se v přiměřeném rozsahu a přiměřeným způsobem uplatňuje a uplatní spolu s tradičními formami řízení vyučování v socialistické škole.

Uvedené koncepce vyučování se realizují prostřednictvím adekvátních vyučovacích metod (vyučovacích postupů, vyučovacích metod v užším slova smyslu a organizačních forem vyučování).

V buržoazní škole i ve škole socialistické převládá vyučovací postup (základní pohyb, dynamika vyučování z hlediska struktury obsahu a zákonitostí rozvoje a fungování žákovy psychiky), který můžeme chápat jako postup mechanicko-skladebný. Spočívá v tom, že se postupně dosahuje do jisté míry izolovaných zvláštních (dílčích) cílů vzdělání a předpokládá se, že se živelně či řízeným způsobem dosáhne na závěr obecného (celkového) cíle. Obrazně řečeno, staví se dům z jednotlivých cihel, aniž se zná celková podoba, základní skelet celé stavby.

Buržoazní pedagogika a praxe buržoazní školy se snažila překonat nedostatky tohoto postupu globálním pojetím vyučování (globalizací), v němž se vyzdvihoval celek při nedostatečném zřeteli k jeho částem, jejich vlastnostem, vzájemným vztahům (V Příhoda), což vedlo k mluhvému chápání věcí a jevů a nedostatečně se rozvíjelo logické myšlení žáků (viz kritika globalizace, provedená B. Kujalem.²⁹⁾ Marxistická pedagogika a praxe socialistické školy hledá nové postupy ve vyučování, v nichž by se překonávala obě uvedená krajní pojetí. Jedním z těchto postupů, v němž se realizuje dialektika obecného a zvláštního, celku a části, abstraktního a konkrétního, je tzv. paralelně následný postup (pracovní název). Jisté prvky tohoto postupu představuje praxe současného probírání shodných (podobných) a některých hraničních (pomezních, styčných, přilehlých) témat učiva (L. I. Balašova, P. M. Erdniev).³⁰⁾ V Pedagogickém ústavu J. A. Komenského ČSAV a v praxi některých československých experimentálních škol je vypracován a realizován vyučovací postup, který vychází od poznatků obecnějších, celkovějších, abstraktnějších (jejich osvojení představuje vzdálenější, konečné cíle) a v informativní, předběžné, obrysové podobě se zároveň exponují příslušné poznatky zvláštní, dílčí, konkrétní, a to v jejich vzájemných vztá-

²⁹⁾ Kujal, B.: *Boj proti globální metodě jako přežitku buržoazní pedagogiky v naší škole*, Pedagogika, I, 1951, č. 5—6, s. 293—303.

³⁰⁾ Balašova, L. I.: *Odnovremennoje izučeniye vzaimosvjazannyh tem*, Sovetskaja pedagogika 1969, č. 1, s. 88—89; Erdniev, P. M.: *Faktor času ve vyučovacím procesu a problém »většení« jednotky osvojení vědomostí*, in: *Za další rozvoj socialistické školy*, Praha, KPÚ 1974, s. 70—74.

zích a v jejich začlenění do výchozích obecnějších, celkovějších, abstraktnějších poznatků (tento paralelní postup představuje poznání struktury obecnějších, celkovějších, abstraktnějších poznatků, a to na informativní úrovni), načež se přechází k jednotlivým zvláštním, dílčím, konkrétním poznatkům, které se postupně důkladně osvětlují, a to jak z hlediska jejich vnitřní struktury, tak z hlediska těchto poznatků jako prvků struktury obecnějších, celkovějších, abstraktnějších poznatků. Tak se dochází k hlubšímu poznání výchozích poznatků (B. Kujal). Tento postup předpokládá, že učivo je seskupeno do větších celků kolem obecných pojmů a principů, kolem poznatků celkovější, abstraktnější povahy, a že dialektika vztahů obecný-zvláštní, celek-část, abstraktní-konkrétní se vyjevuje v každém aktu vyučování.³¹⁾

Vyučovací postup se realizuje různými adekvátními metodami (v užším slova smyslu). V socialistické škole se používá metod (máme-li na zřeteli zvláště vztah učitel—žák) výkladu, inštruktáže, samostatné práce žáků, kontroly, hodnocení a sebehodnocení, které slouží vysvětlování učiva, jeho zapamatování, prohlubování, upevňování, aplikací. Socialistická škola bude i v budoucnosti uplatňovat všechny tyto metody. V zájmu větší aktivity žáků a se zřetelem k tomu, aby vzdělávání a výchova přerůstaly postupně v sebevzdělávání a v sebevýchovu, se přitom položí větší důraz na samostatnou práci žáků a na sebehodnocení a ve všech uvedených metodách se uplatní slovo, názor i praktická činnost.

Vyučovací postupy a metody (v užším slova smyslu) se uplatňují v různých organizačních formách vyučování (hromadné, skupinové, individuální vyučování), přičemž v socialistické škole základní formou zůstává hromadné vyučování z hlediska jeho časové efektivity i se zřetelem k jeho výchovné funkci. V jeho rámci a v sepětí s ním se uplatní i ostatní formy, přičemž se zvláštní důraz klade na individuální práci v hromadném vyučování, na vzájemnou pomoc žáků atd. V socialistické škole mají významné místo i exkurze, práce v dílnách, na školních pozemcích atd.

Systém prostředků komunistické výchovy se ve zmíněné studii charakterizuje pro jednotlivé stupně školy.

IV. ZÁVĚR

V naší práci se zatím nepodařilo podrobněji rozpracovat i druhou formu komunistické výchovy — výchovné činnosti. Zde je práce v samém začátku, jak pokud se týká vymezování cílů, obsahu, podmínek, prostředků komunistické výchovy, tak jejich vztahů.³²⁾ Problematika výchovy je mnohem zásadněji rozpracována v sovětské pedagogice (A. S. Makarenko, G. N. Filonov, I. A. Kairov aj.). Pro nás z toho vyplývá úkol soustředit se na řešení této problematiky v koordinovaném výzkumu v rámci socialistických zemí RVHP.

Československá pedagogická teorie a praxe má před sebou vzhledem k socialistické škole budoucnosti i řešení dalších problémů. Jde např.

³¹⁾ Podrobněji viz Kujal, B.: *Některé teoretické a praktické problémy zvyšování účinnosti vyučování*, Praha, PÚ JAK ČSAV 1970, s. 89—91.

³²⁾ Viz např. A. M. Effenbergerová, M. Novotný a kol.: *Návrh programu výchovné práce*, VÚP 1975.

o hlubší zkoumání vertikálních vztahů v systému komunistické výchovy (cíl, obsah, podmínky, prostředky), vztahů horizontálních (projekt komunistické výchovy a socialistická společnost, společenské poznání a praxe v jejích vývoji; projekt komunistické výchovy a učitel, žák a školní podmínky), problematiky řízení vyučování a výchovných činností aj.

Každý projekt systému komunistické výchovy (učební plán, učební osnovy, program výchovné práce atd.) bude třeba ještě hlouběji zkoumat ve vztahu k učiteli, k jeho připravenosti a odhodlání pracovat podle tohoto projektu, k žákovi socialistické školy se zřetelem k teoretickým koncepcím jeho učení a rozvoje, k jeho skutečné činnosti v podmínkách komunistické výchovy i ke školním podmínkám. Ačkoliv jsme se o některé výzkumy v tomto směru pokusili, nelze v tomto pojednání tuto složitou problematiku ani naznačit. Chceme jen zdůraznit, že ve státním plánu badatelského výzkumu byly podrobněji rozpracovány i takové otázky, jako je socialistická společnost a její další rozvoj (R. Richta a kol.; pro oblast pedagogiky zpracoval F. Bacík), postavení a funkce, cíle, učivo, podmínky a prostředky vyučovacích předmětů (J. Průcha, O. Chaloupka, A. Strážová, F. Malíř, Z. Potměšil, J. Mikulčák, S. Škrámovská aj.), žák socialistické školy (Z. Helus a kol.), podmínky a řízení socialistické školy (F. Bacík), učitel socialistické školy (A. Dostál, A. Tuček, a kol.), systém výchovy mimo vyučování (R. Sedlář, R. Opata), systém stupňů a druhů škol (S. Mařan, V. Císař, F. Hyhlík, J. Skalka), systém výchovy (J. Semrád) a další problémy, které umožňují objektivněji vytvářet teoretické modely celoživotního systému komunistické výchovy v ČSSR. Výsledky uvedených a dalších výzkumů budou shrnuty v monografii a v syntetické studii »Teoretické problémy perspektivního systému komunistické výchovy (vzdělání a výchovy) v ČSSR a metodologické otázky jeho dalšího výzkumu« (B. Kujal a kol.).

БОГУМИР КУЯЛ

ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТРУДОВАЯ И ПОЛИТЕХНИЧЕСКАЯ ШКОЛА И ЕЁ ДАЛЬНЕЙШЕЕ РАЗВИТИЕ

(Некоторые теоретические проблемы её развития и некоторые методологические вопросы её исследования)

Основные идеи статьи читались и обсуждались на I-ом чехословацко-советском семинаре, организованном Институтом педагогики имени Я. А. Коменского ЧАН в апреле 1975 г. в Праге. Исходится в ней из решений XIV съезда КПЧ и решения ЦК КПЧ от июля 1973 г. и подаёт обзорную информацию о проблематике развития чехословацкой образовательновоспитательной системы в государственном и ведомственном плане исследования в пятой пятилетке. Осо-

бенное внимание уделяется исследованию системы образования и воспитания в ЧССР, которое координировалось Институтом педагогики имени Я. А. Коменского ЧАН.

Во второй части приводятся некоторые черты: перспективной перманентной системы коммунистического воспитания (образования и воспитания) в ЧССР. Обсуждается единство общего и специального развития индивидуума в процессе всестороннего и гармонического формирования человека в социа-

листическом обществе, единство коммунистического воспитания и formativo воздействия среды, единство идеологии, науки, культуры, производства, труда и жизни в процессе коммунистического воспитания, демократизация образования и воспитания, соединение школы с жизнью, воспитание индивидуума в коллективе, коллективом и для коллектива, единство образования и воспитания в процессе коммунистического воспитания, единство образования всеобщего, политехнического и специального, единство образования и воспитания и самообразования и самовоспитания и единство образования и воспитания во время его зрения и зрелости.

Третья часть посвящена некоторым пробле-

мам чехословацкой общеобразовательной трудовой и политехнической школы и её дальнейшему развитию. Эта школа характеризуется как основное звено системы коммунистического воспитания в ЧССР и приводятся её функции и вертикальная трёхступенная структура и структура горизонтальная. Далее обсуждается структура общей цели коммунистического воспитания (цели образовательные и воспитательные) и конкретизация этих целей на отдельных степенях общеобразовательной школы. В согласии с этими целями характеризуется система учебного материала условий и средств в общеобразовательной трудовой и политехнической школе и намечаются некоторые проблемы дальнейших исследований в этой области.

BOHUMÍR KUJAL

THE CZECHOSLOVAK GENERAL EDUCATION, WORKING AND POLYTECHNICAL SCHOOL AND ITS FURTHER DEVELOPMENT

(Some theoretical problems of its development and some methodological questions concerning research)

The basic ideas of this article were pronounced and discussed at the first Czechoslovak-Soviet seminar, which was organized by the Comenius Pedagogical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences in Prague in April 1975. The author proceeds from the resolution of the 14th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia and from the resolution of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia of July, 1973, and gives a survey of the problems concerning the development of the Czechoslovak educational system in the state and departmental research plans in the 5th Five-Year Plan. Special attention is paid to the research into the system of education in Czechoslovakia, which was co-ordinated by the Comenius Pedagogical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences. The second chapter deals with some features of the prospective lifelong system of communist education (intellectual and moral) in Czechoslovakia. The following points are considered: the unity of

the general and specialized development of the individual in the process of an all-round and harmonious moulding of man in a socialist society, the unity of communist education and the formative influences of the environment, the unity of ideology, science, culture, production, work and life in the process of communist education, the democratization of education, the linking-up of school with life, the education of the individual in a group, by the group and for the group, the unity of intellectual and moral education in the process of communist education, the unity of general, polytechnical and vocational education, the unity of education and self-education, and finally the unity of education of the individual in the period of adolescence and adult life. The third chapter deals with some problems of the Czechoslovak general education, working and polytechnical school and its further development. The author characterizes this school as the fundamental link in the system of communist education in Czecho-

slovakia, describes its functions and the vertical three-stage structure and the horizontal structure. He goes on to discuss the structure of the general aim of communist education (including intellectual and moral aims) and to show the concrete meaning of these aims at individual

stages of the general education school. In accordance with these aims he characterizes the system of the curriculum, conditions and means at the general education, working and polytechnical school and suggests some problems for further researches in this field.

Sovětská věda je:

1. **Z á s a d o v á.** Jsouc opřena o přesně vypracovaný a prověřený světový názor, nekolísá, nehledá teprve půdu pod nohama, netěká. Je pevná v konstrukci i v celém myšlení.
2. **F i l o s o f i c k á** v novém, materialistickém smyslu. Není jen popisná, ani závislá na nahodilé empirii. Má myšlenku, vedoucí ideu, vyrostlou z prověřené skutečnosti. Je filosofická v nejlepším smyslu.

A toto vše chceme i my vnést v naši vědu. Obrodit ji, aby neutonula v bahně odumírající buržoazní vědy. Ukázat jí naopak cestu k nové budoucnosti. V tom nám má být nápomocna sovětská věda.

Zdeněk Nejedlý: Projev při otevření Československo-sovětského
institutu 6. XI. 1950.